

KULTURA + SENIOR, CZYLI DLACZEGO WARTO TWORZYĆ OFERTĘ KULTURY DLA GRUPY ODBIORCÓW 60+

RAPORT Z BADANIA

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE. ZAŁOŻENIA PROJEKTU ORAZ CELE BADANIA EWALUACYJNEGO ...	1
WYDARZENIA Z PERSPEKTYWY UCZESTNIKÓW	5
PROFIL GDYŃSKIEGO UCZESTNIKA OFERTY KULTURALNEJ	12
PROJEKT OCZAMI WOLONTARIUSZY	15
DOBRE PRAKTYKI REALIZACJI PROJEKTÓW DLA SENIORÓW. I Z SENIORAMI	17
REKOMENDACJE DO DALSZYCH DZIAŁAŃ	20

WPROWADZENIE. ZAŁOŻENIA PROJEKTU ORAZ CELE BADANIA EWALUACYJNEGO

Niniejszy raport powstał w efekcie realizacji projektu KULTURA + SENIOR. Projekt skierowany był do osób z grupy 60+, zamieszkujących aglomerację trójmiejską. Głównym założeniem projektu była aktywizacja społeczno-kulturalna seniorów, wynikająca z odczuwanych w tej grupie wysokich wskaźników samotności i wykluczenia. Projekt miał również stanowić odpowiedź na dodatkowe trudności, z jakimi borykają się seniorzy w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19. Poprzez uczestnictwo w różnego typu wydarzeniach seniorzy mieli możliwość spędzenia czasu wolnego wspólnie z innymi, a przez to poprawę poczucia własnego samopoczucia. Zaangażowanie w działania o charakterze kulturalnym i rekreacyjnym może stanowić istotny czynnik w poprawie poziomu jakości życia osób, które korzystają z tego rodzaju oferty. W tekście zamieszczone zostały także wnioski dotyczące organizacji projektu, istotne dla Pomorskiej Fundacji Filmowej w Gdyni w kontekście profilowania oferty dla różnych grup odbiorców, w tym przede wszystkim pod kątem potrzeb seniorów.

Projekt KULTURA + SENIOR realizowany był w okresie od sierpnia do grudnia 2021 roku. W jego ramach zaplanowano organizację około 60 bezpłatnych aktywności społeczno-kulturalnych. Realizowano je w kilku głównych obszarach. Były to:

- 1) seanse i spotkania filmowe,
- 2) zajęcia ruchowe (ćwiczenia rozciągające, nordic walking),
- 3) wizyty w instytucjach kultury (oprowadzanie z przewodnikiem, udział w spektaklach teatralnych),
- 4) warsztaty kreatywne (rysunkowe, kosmetyczne),
- 5) spacer tematyczne z przewodnikiem (o tematyce łączącej Gdynię i sztukę) oraz
- 6) spotkania autorskie z pisarzami.

Wydarzenia w ramach projektu odbywały się zarówno w instytucjach, jak i w przestrzeni publicznej. Seniorzy mieli możliwość korzystania z oferty Gdynińskiego Centrum Filmowego oraz Przystani Sąsiedzkich na ul. Lipowej (Wielki Kack) i na ul. Śmidowicza (Oksywie). Osoby uczestniczące w projekcie miały również możliwość korzystania z mobilnego stanowiska komputerowego w celu pozyskania praktycznych umiejętności obsługi komputera i internetu. Poza zespołem koordynującym projekt kluczowe znaczenie z punktu widzenia organizacji projektu miał zespół wolontariuszy wspierający bieżące działania projektowe.

Opracowanie stanowi odpowiedź na pytanie o skalę i charakter realizacji założonych celów projektowych. Tekst jest podsumowaniem badania o charakterze ewaluacyjnym, mającym zdiagnozować mocne i słabe strony realizowanego przedsięwzięcia, a w efekcie wskazać potencjalne kierunki zmian w przypadku realizacji podobnych projektów w przyszłości. Zrealizowane badanie miało kilka wskazanych poniżej celów.

- 1) Zdiagnozowanie i opisanie istniejących dobrych praktyk w zakresie aktywizacji społeczno-kulturalnej osób z grupy 60+
- 2) Uzupełnienie katalogu dobrych praktyk o elementy realizowane w ramach projektu. Wskazanie na adekwatne strategie animowania dialogu dla badanej grupy (z wykorzystaniem narzędzi kulturowych)
- 3) Określenie wpływu społecznego działań o charakterze aktywizacyjnym w obszarze kultury + potencjałów i ograniczeń związanych z realizacją tego rodzaju oddziaływania
- 4) Wskazanie zestawu motywacji i barier związanych z uczestnictwem osób z grupy 60+ w działaniach aktywizacyjnych realizowanych z zastosowaniem narzędzi kulturowych:
 - a. demograficzne – wiek (zróżnicowania), płeć (wyraźna dominacja kobiet w aktywnościach w kulturze, szczególnie w grupie 60+)
 - b. kulturowe – kapitał społeczny, kapitał kulturowy (poziom wykształcenia + doświadczenia i kompetencje w zakresie działalności społeczno-kulturalnej + relacje z innymi)
 - c. logistyczne – m-ce zamieszkania, skala mobilności
 - d. inne
- 5) Stworzenie typologii aktywnych kulturalnie seniorów oraz formuł ich zaangażowania

Ewaluacja prowadzona była w 3 etapach. Etap pierwszy, zrealizowany przed startem działań projektowych, polegał na przygotowaniu koncepcji realizacji sposobu zbierania danych.

W etapie drugim zbierano dane w ramach realizowanych wydarzeń. Po każdym z nich uczestnicy mieli możliwość dokonania ich krótkiej oceny, wskazując:

- 1) jak oceniają wydarzenie,
- 2) skąd dowiedzieli się o wydarzeniu,
- 3) czy poleciliby swoim znajomym udział w podobnym wydarzeniu,
- 4) dlaczego wzięli udział w wydarzeniu,
- 5) co im się szczególnie podobało w wydarzeniu,
- 6) jakie mają propozycje zmian odnośnie do sposobu organizacji wydarzenia,
- 7) jakie godziny różnych typów wydarzeń są dla nich dogodne oraz
- 8) w jakich innych wydarzeniach chcieliby brać udział.

Równolegle kolekcjonowano informację zwrotną od wolontariuszy, którzy dzielili się obserwacjami z udziału w wydarzeniach w syntetycznych, 1-stronicowych sprawozdaniach, których uzupełnieniem mógł być materiał zdjęciowy i filmowy. Opisywali w nich:

- 1) czego dotyczyło wydarzenie,
- 2) jaki miało przebieg,

- 3) jak zostało odebrane przez uczestników,
- 4) swoje odczucia związane z wydarzeniem oraz
- 5) najbardziej interesujące momenty wydarzenia.

W trzecim etapie projektu możliwe było m.in. wzięcie udziału w ankiecie dotyczącej kilku ogólnych aspektów związanych z praktykami uczestnictwa w kulturze:

- 1) oceny jakości oferty kulturalnej w Gdyni,
- 2) oceny dostępności oferty kulturalnej w Gdyni,
- 3) stopnia zaangażowania w różne rodzaje aktywności kulturalnej,
- 4) motywacji do uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych na terenie Gdyni oraz
- 5) barier uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych na terenie Gdyni.

Oprócz zebranych danych ankietowych w trzecim etapie projektu analizowano raporty końcowe przygotowane przez wolontariuszy. Stanowiły one podsumowanie refleksji poszczególnych osób zaangażowanych w działania projektowe. W raportach pisano o tym, jaki był charakter organizowanych wydarzeń, jak były one odbierane przez seniorów i które ich elementy wolontariusze uznają za szczególnie wartościowe. W ostatniej fazie badania zrealizowano także wywiady indywidualne z osobami biorącymi udział w projekcie w charakterze wolontariuszy. Celem tych rozmów było uzupełnienie wcześniej zebranych danych i pozyskanie dodatkowej wiedzy o mocnych i słabych stronach zrealizowanego projektu.

W efekcie realizacji części terenowej badania ewaluacyjnego zgromadzono zróżnicowany materiał zebrany z wykorzystaniem szeregu metod i technik. Najwięcej informacji udało się pozyskać w ramach ankiet realizowanych w związku z organizowanymi wydarzeniami (n=341). Należy przy tym podkreślić, że z uwagi na formułę projektu te same osoby mogły brać udział w różnych wydarzeniach, a co za tym idzie, także wielokrotnie wypełniać kwestionariusz. Taki zabieg był uzasadniony z uwagi na zróżnicowany charakter oferty w ramach projektu. Wymaga to jednak podkreślenia, by czytać dane z uwzględnieniem specyfiki organizacji sposobu zbierania danych.

Ciekawym uzupełnieniem danych zbieranych w ramach wydarzeń jest materiał z ankiety realizowanej w końcowej części projektu, dotyczącej praktyk uczestnictwa w gdyńskiej kulturze (n=56). Wprawdzie z uwagi na niedużą liczbę zebranych ankiet możliwość wnioskowania w oparciu o te dane jest ograniczona, są one w dużej mierze spójne z wynikami innych części badania.

Pozostałe materiały zbierane od wolontariuszy mają charakter jakościowy i stanowią cenne źródło pogłębienia danych o charakterze ilościowym, które pozyskane w procesie realizacji badań ankietowych.

Tabela 1. Źródła danych

Źródło danych	N
Ankiety realizowane w ramach wydarzeń	341
Sprawozdania wolontariuszy ze zrealizowanych wydarzeń	36
Ankiety dotyczące praktyk uczestnictwa w kulturze w Gdyni	56
Raporty końcowe wolontariuszy	6
Indywidualne wywiady pogłębione z wolontariuszami	2

Źródło: opracowanie własne

Poza wprowadzeniem w strukturze raportu wyróżnione zostały trzy rozdziały merytoryczne, a także syntetyzujące opracowanie wnioski oraz rekomendacje. Zasadniczą część opracowania otwiera prezentacja wyników badań ankietowych realizowanych przy okazji organizowanych w ramach projektu wydarzeń. Uzupełnieniem tego materiału są rezultaty części badań prowadzonej wśród szerokiej grupy odbiorców – także tych mieszkańców, którzy nie brali udziału w wydarzeniach projektowych. W kolejnej części przedstawiona została charakterystyka projektu z perspektywy wolontariuszy. Raport kończą wnioski przedstawione w formie dobrych praktyk pracy w kulturze z seniorami i dla seniorów oraz rekomendacje, które mogą stać się podstawą do projektowania kolejnych działań mających na celu aktywizację społeczno-kulturalną seniorów.

WYDARZENIA Z PERSPEKTYWY UCZESTNIKÓW

W wydarzeniach realizowanych w ramach projektu zdecydowanie częściej uczestniczyły kobiety. Stanowiły one ponad 90% wszystkich osób angażujących się w działania w projekcie. Uzyskany wynik nie jest jednak zaskakujący. Specyfika projektów kulturalnych dla seniorów polega na zdecydowanej przewadze liczbowej uczestniczek nad uczestnikami. Z pewnością jednak warto rozważyć możliwe działania, które zwiększyłyby udział mężczyzn 60+ w miejskiej ofercie kulturalnej.

Ponad połowa osób biorących udział w wydarzeniach to uczestnicy z wykształceniem wyższym. Potwierdza się więc obserwowana w sektorze kultury tendencja, że uczestnikami wydarzeń oferowanych przez podmioty znacznie częściej są osoby z wyższym poziomem wykształcenia. Niemal wszystkie osoby, które angażowały się w działania kulturalne w ramach projektu, mieszka w Gdyni. Uczestnicy najczęściej pochodzili z jednej z dwóch części miasta: Cisowa / Chylonia / Leszczynki / Grabówek / Pustki Cisowskie / Dęptowo lub Śródmieście / Działki Leśne / Kamienna Góra / Wzgórze św. Maksymiliana (w obu przypadkach blisko 1/4 w danej lokalizacji). Najrzadziej respondenci mieszkali w Chwarznie-Wiczlinie¹. Jeśli przyjeżdżano na wydarzenia do Gdyni, to najczęściej z Gdańska i Rumi (6 osób), a także z Żukowa (2) oraz Kosakowa, Sopotu i Wejherowa (1).

Tabela 2. Dane socjo-demograficzne osób uczestniczących w wydarzeniach projektowych

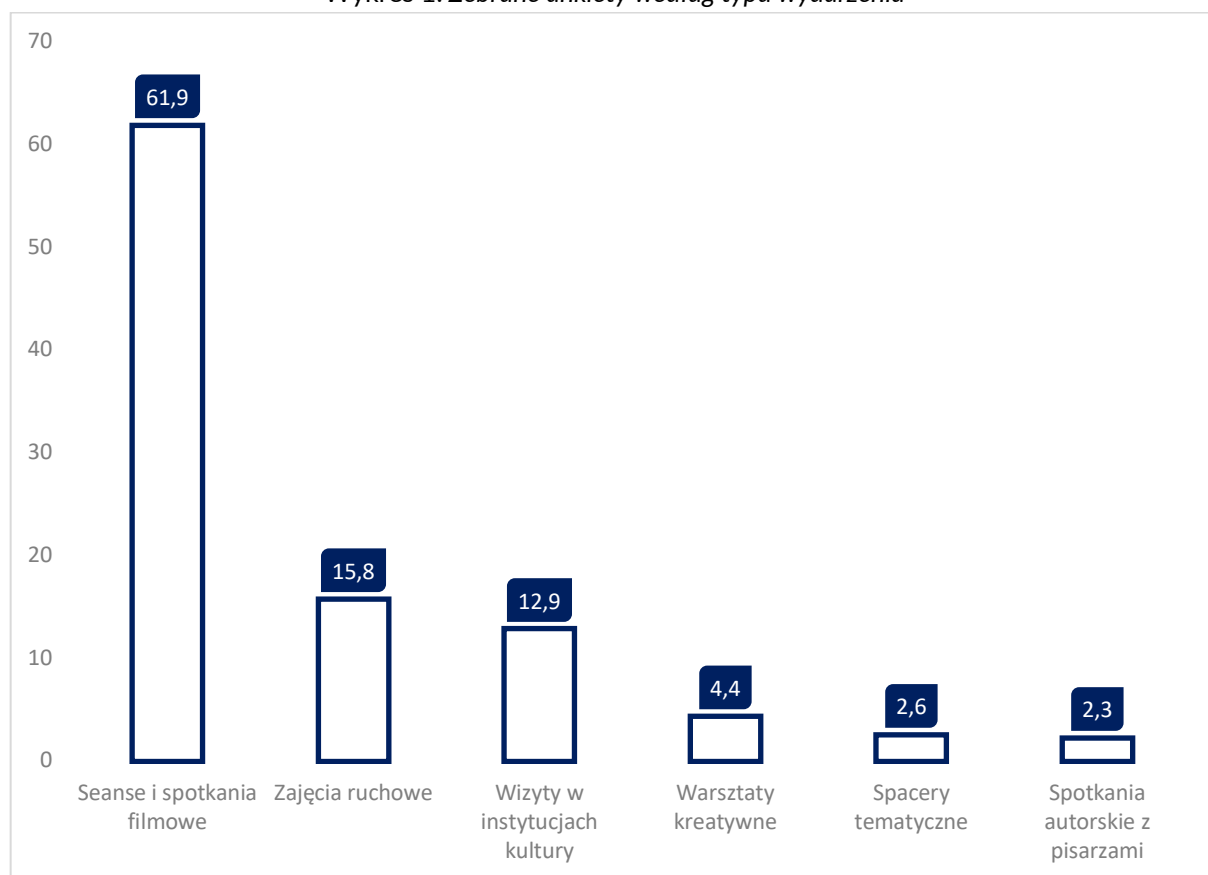
Płeć	%
Kobieta	91,6
Mężczyzna	8,4
Wykształcenie	%
Podstawowe	0,9
Zawodowe	6
Średnie	37,2
Wyższe	55,9
Miejsce zamieszkania	%
Gdynia	95
Inna miejscowość	5
Dzielnica zamieszkania	%
Cisowa / Chylonia / Leszczynki / Grabówek / Pustki Cisowskie / Dęptowo	22,8
Śródmieście / Działki Leśne / Kamienna Góra / Wzgórze św. Maksymiliana	22,8
Witomino	16,7
Pogórze / Obłuże / Oksywie / Babie Doły	16,4
Wielki Kack / Dąbrowa / Karwiny	7,4
Mały Kack / Orłowo / Redłowo	7,1
Chwarzno-Wiczlino	6,8

Źródło: opracowanie własne

¹ Podział miasta na strefy dzielnic na podstawie propozycji w dokumencie „Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla obszaru miasta Gdyni na lata 2015-2035”, <https://bip.um.gdynia.pl/module/Files/controller/Default/action/downloadFile/hash/cb65ca50a6e0480282f45c744951ee42>. Dostęp: 01.12.2021.

Najwięcej ankiet od uczestników zebrano w trakcie seansów i spotkań filmowych (61,9%). Kolejne w zestawieniu pod kątem popularności typy wydarzeń to zajęcia ruchowe (15,8%) oraz wizyty w instytucjach kultury (12,9%). Inne wydarzenia, czyli warsztaty kreatywne, spacer tematyczny oraz spotkania autorskie składają się łącznie na 9,3% zebranego materiału empirycznego. Warto podkreślić, że różnice w wynikach nie muszą wynikać wyłącznie z popularności danego typu oferty. Mogą być także efektem np. jej większej dostępności czy łatwiejszej organizacji sposobu zbierania danych. W dalszej części analizy wydarzenia podzielone są na dwie grupy: (1) seanse i spotkania filmowe oraz (2) inny rodzaj wydarzeń.

Wykres 1. Zebraneankiety według typu wydarzenia

Źródło: opracowanie własne

Zarówno ocena wydarzenia, w jakim brano udział, jak i skłonność do polecenia znajomym brania udziału w wydarzeniach o podobnym charakterze zostały ocenione bardzo dobrze. W obu przypadkach oceny są bliskie maksymalnego wyniku w skali 1-10. Nieznacznie lepsze oceny wystawiają osoby z wykształceniem wyższym oraz uczestnicy wydarzeń nie-filmowych. W obu przypadkach różnice są jednak nieznaczne.

Tabela 3. Ogólna ocena wydarzeń oraz skłonność do polecania innym osobom

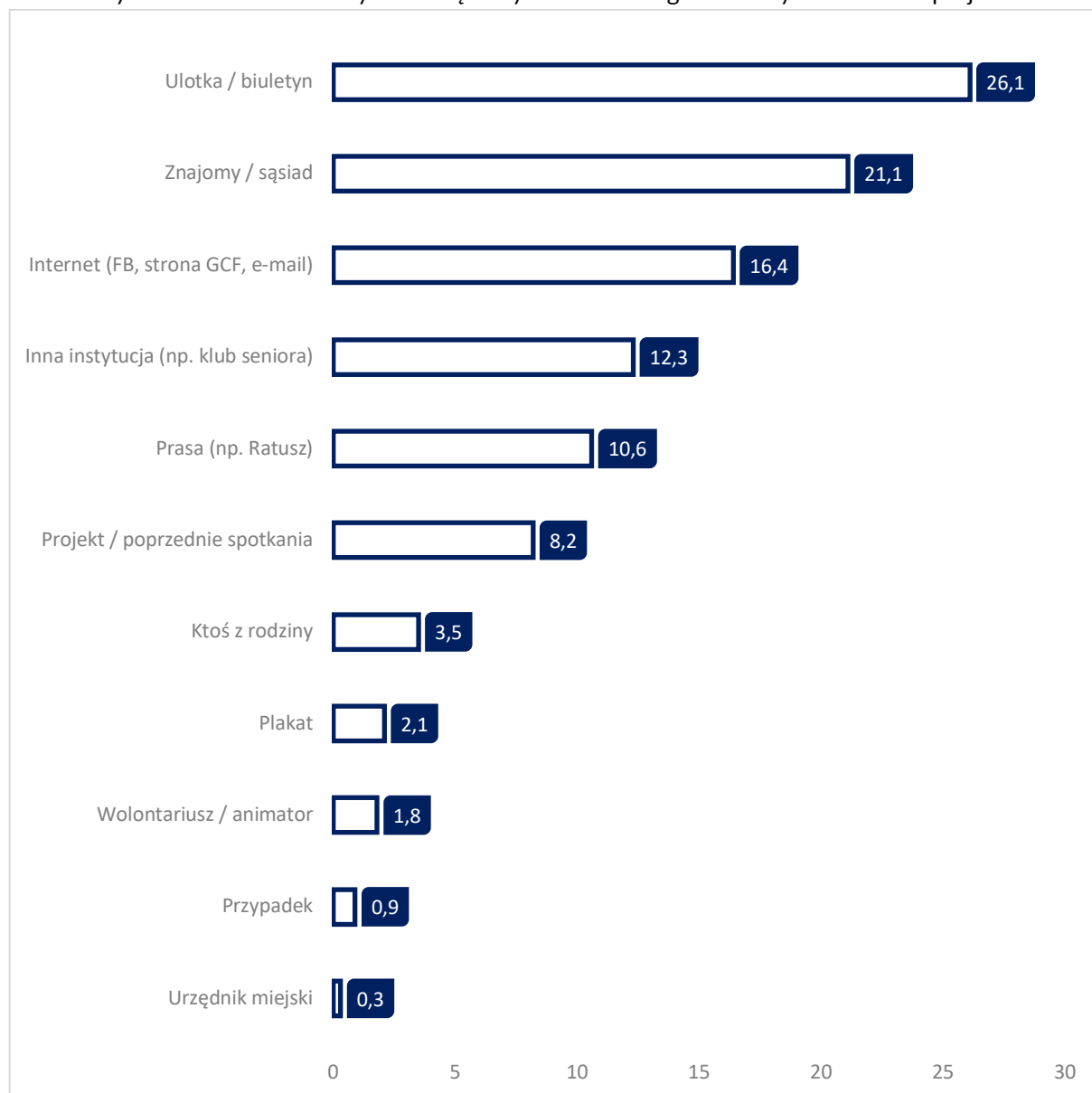
	Ogółem	ŚREDNIA			
		Wykształcenie podstawowe, zawodowe i średnie	Wykształcenie wyższe	Seanse i spotkania filmowe	Inny rodzaj wydarzenia
Jak ocenia Pan(-i) wydarzenie, w którym wziął(-ęła) Pan(-i) udział?	9,54	9,43	9,62	9,44	9,53
Czy poleciłby(-aby) Pan(-i) swoim znajomym, aby wzięli udział w podobnym wydarzeniu?	9,6	9,54	9,64	9,69	9,7

Źródło: opracowanie własne

Respondentów pytano, w jaki sposób pozyskali informację o wydarzeniach organizowanych w jego ramach. Na bazie kategoryzacji odpowiedzi z pytania otwartego ustalono, że głównymi kanałami zdobywania informacji są ulotka / biuletyn (26,1%) oraz znajomi i sąsiedzi (21,1%). W przypadku tej drugiej kategorii najczęściej podawano odpowiedź „koleżanka”. Często źródłem wiedzy o projekcie lub konkretnych wydarzeniach jest informacja zamieszczona w internecie (16,4%) – na Facebooku, na stronie Gdyńskiego Centrum Filmowego czy otrzymana mailem. Ważne są również inne kanały komunikowania: inne instytucje (12,3%), prasa, w tym w szczególności „Ratusz” (10,6%) oraz informacje pozyskiwane o kolejnych wydarzeniach w ramach już realizowanych działań projektowych (8,2%). Zasadne wydaje się więc prowadzenie działań promocyjnych z wykorzystaniem różnych kanałów komunikacji z potencjalnymi odbiorcami.

Wśród osób z wykształceniem podstawowym, zawodowym i średnim źródłem dowiadywania się o wydarzeniach projektowych jest częściej niż w przypadku osób z wykształceniem wyższym informacja pozyskana od znajomych, sąsiadów i członków rodziny, a także wiadomości pochodzące z innych instytucji lub prasy. Osoby z wykształceniem wyższym częściej natomiast niż inni uczestnicy korzystają z kanałów informacyjnych takich jak: ulotka / biuletyn, internet oraz poprzednie spotkania, w których brali udział. Warto pamiętać o tych różnicach projektując strategię komunikacji z seniorami.

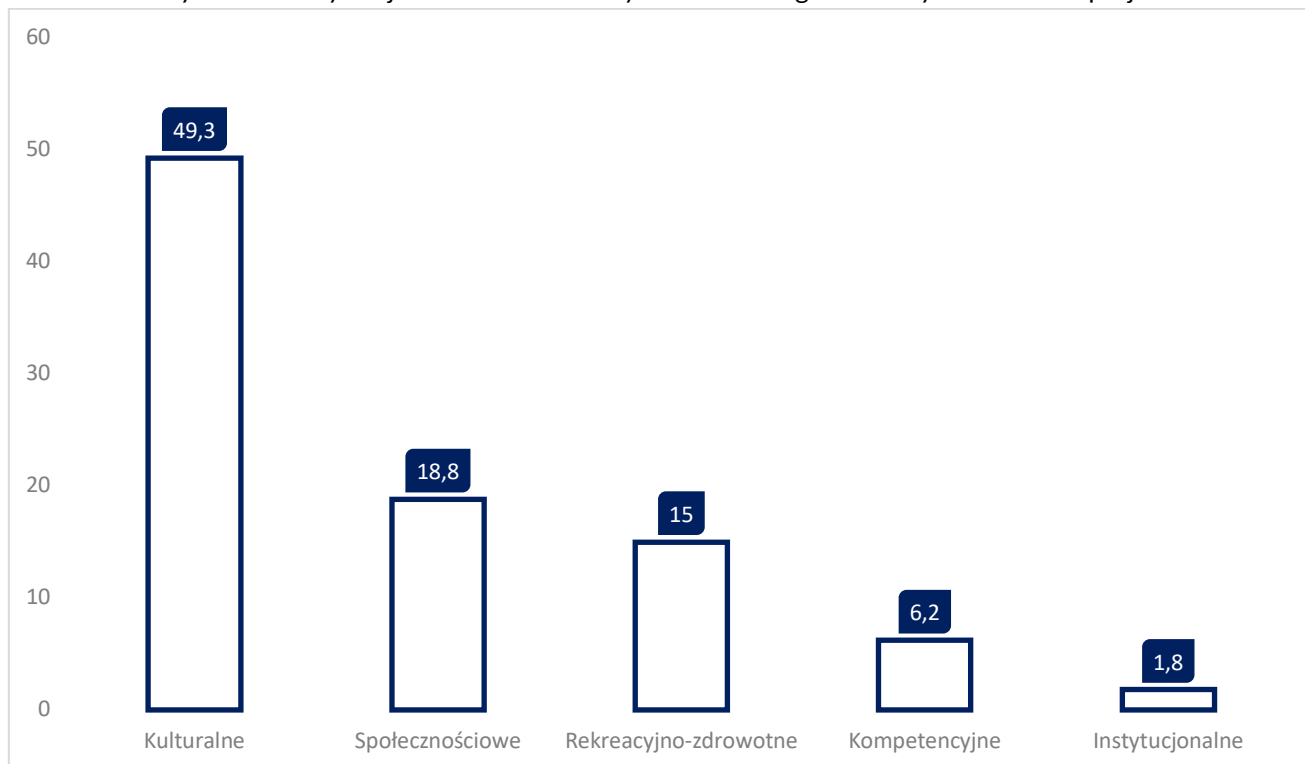
Wykres 2. Źródła dowiadywania się o wydarzeniach organizowanych w ramach projektu

Źródło: opracowanie własne

Respondenci wskazywali na różne motywacje, które spowodowały, że zdecydowali się uczestniczyć w wydarzeniach organizowanych w ramach projektu. Niemal połowę wszystkich zebranych wskazań stanowi motywacja o charakterze kulturalnym (49,3%). Zazwyczaj jest to wskazywanie na zainteresowanie daną dziedziną sztuki, np. filmem. Już na poziomie motywacji istotne są jednak także inne niż kulturalne czynniki. W przypadku motywacji o charakterze społecznościowym dla respondentów liczą się możliwość interesującego spędzenia czasu wolnego oraz integracja z innymi poprzez spotkanie i rozmowę. Takich odpowiedzi udzielono w niemal co piątej wypełnionej ankiecie (18,8%), a należy mieć na względzie fakt, że odpowiedzi kategoryzowano na podstawie udzielonych odpowiedzi w pytaniu otwartym. Można zakładać, że znaczenie tej motywacji – podobnie zresztą, jak innych – jest w rzeczywistości większe.

Wykres 3. Motywacje uczestnictwa w wydarzeniach organizowanych w ramach projektu

Źródło: opracowanie własne

Ruch i ćwiczenia, czyli składowe motywacji o charakterze rekreacyjno-zdrowotnym, również stanowią istotny bodziec do podejmowania aktywności (15%). Ponadto znaczenie ma czynnik kompetencyjny, czyli możliwość poznawania i uczenia się nowych rzeczy oraz robienia czegoś, w czym nie ma się doświadczenia (6,2%), a także czynnik instytucjonalny (1,8%). Należy go rozumieć jako chęć respondentów do spotkania się w przestrzeni danej instytucji – najczęściej w Gdyńskim Centrum Filmowym – oraz dobrą ocenę organizatora.

Istnieją pewne różnice w motywacjach uczestnictwa ze względu na poziom wykształcenia. Osoby z wykształceniem podstawowym, zawodowym lub średnim relatywnie częściej motywują czynniki: społecznościowy lub kompetencyjny, natomiast osoby z wykształceniem wyższym: kulturalny lub rekreacyjno-zdrowotny. Można traktować te dane jako przykład różnych strategii podejmowania praktyk kulturalnych, opartych o wcześniejsze doświadczenia oraz zależnych od poziomu kapitału kulturowego, jakim dysponują uczestnicy.

Respondentów pytano o to, jakie zmiany odnośnie do sposobu organizacji wydarzeń chcieliby wprowadzić. Odpowiedzi na to pytanie zebrano relatywnie niewiele. Wynika to zapewne z faktu, że zdecydowana większość uczestników była bardzo zadowolona z możliwości uczestnictwa w konkretnym wydarzeniu, przez co nie rekomendowała rozwiązań mających usprawnić sposób jego odbywania się. Wśród propozycji zmian

najczęściej wymieniano zwiększenie częstotliwości oferty o podobnym charakterze (13 wskazań). Sugerowano także, aby:

- 1) wydarzenia odbywały się w innym terminie i o innej porze (6),
- 2) projekt miał całoroczny charakter (5),
- 3) dopracowany został system organizacji (odpowiednia wielkość sali, dobre nagłośnienie, procedura rejestracji udziału w wydarzeniu) (5),
- 4) projekt mógł być realizowany ponownie (4),
- 5) poziom jakości oferty był wyższy (4),
- 6) bardziej rygorystycznie przestrzegano regulaminu (obostrzenia pandemiczne) (3),
- 7) zwiększyć dostępność uczestnictwa w projekcie (2),
- 8) poszerzyć zakres oferty (2) oraz
- 9) poprawić promocję projektu (1).

Oprócz pytania o potencjalne elementy wymagające zmiany na etapie realizacji wydarzeń, respondenci mogli wskazać, w jakich typach wydarzeń chcieliby brać udział. Najczęściej pojawiała się tu rekomendacja, by zwiększyć możliwość uczestnictwa w spektaklach teatralnych, czy szerzej: poszerzyć dostępność do wizyt w teatrze (32 wskazania). Seniorom zależałoby również na możliwości odwiedzania teatralnego zaplecza i poznania tajników pracy teatralnej.

Relatywnie często akcentowano też chęć uczestnictwa w spotkaniach z ciekawymi ludźmi, np. twórcami, podróżnikami czy ekspertami w różnych dziedzinach przedmiotowych (22). Poza tym wskazywano m.in. na potrzebę zwiększenia dostępności do zajęć ruchowo-tanecznych (14) oraz udziału w (bezpłatnych) pokazach i wydarzeniach filmowych (12) czy jednodniowych wycieczkach i spacerach tematycznych (10).

Tabela 4. Pomysły na wydarzenia, w których chciano by brać udział

Kategoria	n
Spektakle i wizyty w teatrze (w tym także na zapleczu)	32
Spotkania z ciekawymi ludźmi (twórcy, podróżnicy, eksperci)	22
Zajęcia ruchowe i taneczne	14
(Bezpłatne) pokazy i wydarzenia filmowe	12
Wycieczki jednodniowe i spacer tematyczny	10
Zajęcia z obsługi komputera	8
Warsztaty (artystyczne / kulinarne / zdrowotne)	6
Koncerty	5

Źródło: opracowanie własne

W ankiecie znalazło się pytanie o preferowane godziny odbywania różnych typów wydarzeń. Respondenci mogli wpisać swoje sugestie odnośnie do pory organizacji spotkań. Korzystali z tej możliwości często przede wszystkim w odniesieniu do rodzaju

wydarzenia, w którym uczestniczyli w momencie wypełniania ankiety. Z uwagi na fakt, że rodzaj zebranych danych nie poddaje się łatwej kwantyfikacji, warto choćby ogólnie wskazać, jakie są preferencje seniorów w zakresie pory odbywania się wydarzeń. Jednocześnie należy wskazać, że mimo różnic w preferencjach pomiędzy uczestnikami zaproponowany układ godzin, na jakie planowano wydarzenia, był dla większości osób adekwatny. W pojedynczych przypadkach sugerowano, że odstęp czasowy pomiędzy wydarzeniami nie jest optymalny (zbyt krótki lub zbyt długi czas).

Generalną preferencją uczestników odnośnie do pory organizacji wydarzeń są godziny przedpołudniowe (najczęściej od 10.00) i wczesne popołudnie. Zasada ta w mniejszym stopniu dotyczy wizyt w instytucjach kultury oraz spotkań autorskich z pisarzami – tu dopuszcza się większy zakres optymalnego czasu, w którym wydarzenia mogłyby się odbywać.

Tabela 5. *Preferowane godziny organizacji wydarzeń społeczno-kulturalnych*

Rodzaj wydarzenia	Preferowany czas w ciągu dnia
Seanse i spotkania filmowe	Przed południem oraz wczesnym popołudniem
Zajęcia ruchowe	
Warsztaty kreatywne	
Spacery tematyczne	
Wizyty w instytucjach kultury	O różnych porach dnia
Spotkania autorskie z pisarzami	

Źródło: opracowanie własne

PROFIL GDYŃSKIEGO UCZESTNIKA OFERTY KULTURALNEJ

Wśród osób, które wypełniły ankietę dotyczącą uczestnictwa w gdyńskiej ofercie kulturalnej, zdecydowaną większość stanowią kobiety (90,9%). Stanowi to odzwierciedlenie profilu, jaki wyłania się z ankiet gromadzonych w trakcie realizowanych wydarzeń projektowych. Średnia wieku osób wypełniających ankietę wyniosła 68 lat. Ankieta została skierowana do mieszkańców Gdyni, ponieważ to oni w przeważającej większości uczestniczyli w wydarzeniach, jakie odbywały się w ramach projektu.

W próbie dominują osoby z wykształceniem wyższym (ponad połowa). Jedynie co 20 osoba ma wykształcenie zawodowe (rozkład danych zbliżony do tego zaobserwowanego przy badaniu wydarzeń). 82,1% badanych mieszka w Gdyni. Pozostali respondenci zamieszkują w pobliskich miejscowościach – w Rumi (7 osób), w Gdańsku (2) i w Kosakowie (1). Jest to więc nieco inny rozkład danych niż ten wynikający z badania realizowanego przy okazji wydarzeń – w ankiecie kierowanej do szerokiego grona osób więcej jest badanych spoza Gdyni. Największa grupa osób zamieszkuje Witomino (23,9%), najmniej jest zaś tych, które mieszkają w Chwarznie-Wiczlinie (4,3%).

Tabela 6. Dane socjo-demograficzne uczestników aktywności kulturalnych

Płeć	%
Kobieta	90,9
Mężczyzna	9,1
Wykształcenie	%
Zawodowe	5,4
Średnie	39,3
Wyższe	55,4
Miejsce zamieszkania	%
Gdynia	82,1
Inna miejscowość	17,9
Dzielnica zamieszkania	%
Witomino	23,9
Cisowa / Chylonia / Leszczynki / Grabówek / Pustki Cisowskie / Demptowo	21,7
Śródmieście / Działki Leśne / Kamienna Góra / Wzgórze św. Maksymiliana	19,6
Pogórze / Obłuże / Oksywie / Babie Doły	15,2
Wielki Kack / Dąbrowa / Karwiny	8,7
Mały Kack / Orłowo / Redłowo	6,5
Chwarzno-Wiczlino	4,3

Źródło: opracowanie własne

Zarówno jakość oferty kulturalnej w Gdyni, jak i jej dostępność zostały ocenione dobrze. Jakość oceniono na 8,51 punktu w skali 1-10, natomiast dostępność – 8,21.

Choć oceny te są wysokie, są też znacząco niższe (o około 1,5 punktu) niż oceny dla wydarzeń realizowanych w ramach projektu KULTURA + SENIOR.

Seniorzy uczestniczą w różnych formach aktywności kulturalnej raczej rzadko. Najbardziej popularne są wizyty w kinie, natomiast także ta aktywność podejmowana jest najczęściej „czasami”, czyli średnio raz w miesiącu. Co najmniej kilka razy w miesiącu w kinie jest nieco ponad 1/3 (36,3%) badanych. Na dalszych miejscach znajdują się chodzenie na imprezy plenerowe, do pubu / kawiarni i na koncerty. Najrzadziej uczestniczy się w wycieczkach do muzeum i na wystawę oraz w spotkaniach literackich.

Tabela 7. Częstotliwość angażowania się w aktywności kulturalne

	Okazjonalnie, rzadziej niż raz w miesiącu	Czasami, średnio raz w miesiącu	Często, co najmniej kilka razy w miesiącu	Bardzo często, co najmniej raz w tygodniu	Codziennie lub prawie codziennie	ŚREDNIA
Chodzenie do kina	38,9	25,9	27,8	5,6	1,9	2,06
Chodzenie na imprezy plenerowe	52,1	22,9	18,8	2,1	4,2	1,83
Chodzenie do pubu / kawiarni	56,5	19,6	15,2	8,7	---	1,76
Chodzenie na koncerty	46,9	36,7	14,3	2	---	1,71
Chodzenie na wydarzenia sportowe	68,4	13,2	7,9	10,5	---	1,61
Chodzenie do teatru / opery / na balet	55,1	32,7	10,2	2	---	1,59
Chodzenie do muzeum / na wystawy	61,7	23,4	14,9	---	---	1,53
Chodzenie na spotkania literackie	64,3	28,6	7,1	---	---	1,43

Źródło: opracowanie własne

Analizie poddane zostały motywacje uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, jakie organizowane są w Gdyni. Najsilniejszymi motywatorami są wysoki poziom oferty oraz samorozwój. Jedynie nieznacznie niżej w rankingu znajdują się atrakcyjne ceny / niski koszt udziału, chęć zdobywania nowej wiedzy / umiejętności oraz potrzeba ciekawego spędzenia czasu wolnego. Wszystkie te odpowiedzi uzyskały podobne wskazania punktowe, co oznacza, że wiele motywacji seniorów, by uczestniczyć w życiu kulturalnym jest równie ważne. Znaczenie mają więc i czynniki instytucjonalne (wysoki poziom oferty), i indywidualne (np. samorozwój), i strukturalne (atrakcyjne ceny). Wszystkie wymienione motywatory uważane są co najmniej raczej ważne (ponad 4 punkty w skali 1-5, gdzie „1” oznacza – zdecydowanie mało ważny czynnik, a 5 – zdecydowanie ważny czynnik).

Nieco mniejsze znaczenie w kontekście motywowania do uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych w Gdyni mają zachęty ze strony znajomych lub rodziny (3,67) oraz możliwość spotkania innych osób (3,63).

Tabela 8. Motywacje uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych w Gdyni

	Zdecydowanie w małym	Raczej w małym	Ani w małym, ani w dużym	W raczej dużym	W zdecydowanie dużym	ŚREDNIA
Wysoki poziom oferty	2,1	2,1	8,3	50	37,5	4,19
Samorozwój	3,8	7,7	5,8	38,5	44,2	4,12
Atrakcyjne ceny / niski koszt udziału	3,9	3,9	17,6	27,5	47,1	4,1
Chęć zdobycia nowej wiedzy / umiejętności	5,8	5,8	7,7	34,6	46,2	4,1
Potrzeba ciekawego spędzenia czasu wolnego	---	5,7	18,9	35,8	39,6	4,09
Zachęta ze strony innych osób, np. ktoś z rodziny, znajomy(-a)	7,8	7,8	15,7	47,1	21,6	3,67
Możliwość spotkania innych osób	5,8	11,5	25	28,8	28,8	3,63

Źródło: opracowanie własne

Z danych wynika, że seniorzy zwracają większą uwagę na to, co ich motywuje, niż na to, co stanowi dla nich barierę uczestnictwa. Najmniej popularna motywacja jest bowiem średnio o 0,63 punktu bardziej istotna niż kluczowa bariera. Może to sugerować, że seniorzy nie chcą myśleć o uczestnictwie w kulturze przez pryzmat problemów, szukając faktycznych możliwości związanych z udziałem. Jest to nieoczywiste i ciekawe ustalenie, pozwalające lepiej zrozumieć wysoki poziom zaangażowania i chęci partycypacji w badanej grupie.

Kluczową barierą wskazywaną przez respondentów jest brak środków finansowych (wynik równy 3 w skali 1-5 – użyto analogicznej skali, jak w pytaniu o motywacje), by uczestniczyć w kulturze. Istotny na liście wskazań jest też brak wiedzy o ofercie, a już w wyrażnie mniejszym stopniu problematyczne stają się niedogodne terminy, brak interesującej oferty czy brak motywacji. Zebrane wyniki wskazują, że seniorzy raczej w małym stopniu uważają, że czynniki te stanowią dla nich barierę uczestnictwa.

Warto też zauważyć, że najmniejszą przeszkodą jest duża odległość geograficzna. Może to wynikać m.in. z wysokiego poziomu mobilności seniorów czy, co wydaje się bardziej prawdopodobne, myślenia o możliwości uczestnictwa w kulturze miejscu, do którego będzie można względnie łatwo dotrzeć (np. dzielnicowego domu kultury).

Tabela 9. Bariery uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych w Gdyni

	Zdecydowanie w małym	Raczej w małym	Ani w małym, ani w dużym	W raczej dużym	W zdecydowanie dużym	ŚREDNIA
Brak środków finansowych	23,9	6,5	26,1	32,6	10,9	3
Brak wiedzy o ofercie	22,7	20,5	25	18,2	13,6	2,8
Niedogodne terminy (dni/godziny)	38,1	26,2	14,3	11,9	9,5	2,29
Brak interesującej oferty	34,1	29,3	22	9,8	4,9	2,22
Brak motywacji	45	20	20	10	5	2,1
Brak czasu	39,5	32,6	16,3	9,3	2,3	2,02
Duża odległość geograficzna	50	18,2	15,9	11,4	4,5	2,02

Źródło: opracowanie własne

PROJEKT OCZAMI WOLONTARIUSZY

Uzupełnieniem wniosków z badań ankietowych jest wgląd i refleksja na temat projektu, jaką dzielili się wolontariusze (w większości przypadków: wolontariuszki). W ich ocenie projekt okazał się przedsięwzięciem bardzo udanym, wartym kontynuacji i w sposób wyraźny pozytywnie wpływającym na uczestników. Na podstawie przeanalizowanych sprawozdań z wydarzeń, raportów końcowych oraz indywidualnych wywiadów pogłębionych można stwierdzić, że ocena wolontariuszy koresponduje z oceną uczestników wydarzeń realizowanych w ramach projektu. Dodatkowo spostrzeżenia, jakimi podzielili się wolontariusze, pozwalają pogłębić obraz przebiegu projektu – zarówno na poziomie ogólnym, jak i w odniesieniu do konkretnych jego obszarów / aspektów.

Na ogólnym poziomie projekt jest oceniany bardzo pozytywnie, jako przedsięwzięcie, które spotkało się z ogromnym zainteresowaniem i dobrym odbiorem po stronie uczestników. Podkreślano przede wszystkim pozytywną atmosferę wspólnych spotkań, umożliwiającą relaksowanie się wspólnie z innymi osobami. Docenia się także fakt, że projekt umożliwił spojrzenie na seniorów jako osób sprawczych, aktywnych i zaangażowanych – dotyczy to zarówno uczestników, jak i samych wolontariuszy.

Wiele osób nie miało wcześniej doświadczeń uczestnictwa w podobnych do KULTURA + SENIOR przedsięwzięciach, ale wskazuje, że zasadniczą wartość projektu widzi w jego sile oddziaływania integracyjnego. Zwraca się uwagę m.in. na możliwość nawiązywania dzięki projektowi kontaktów z nowymi osobami oraz rozmawiania na tematy ważne dla seniorów (w tym te związane ze sferą emocjonalną). Budowanie relacji – zarówno w ramach grupy uczestników, jak i np. w trakcie spacerów po Gdyni – jest uważane za istotny element poprawy samopoczucia, a przez to też podniesienia poziomu jakości życia. Zasygnalizowano także, że wraz z rozwojem projektu uczestnicy coraz lepiej byli w stanie porozumiewać się ze sobą, także wtedy, gdy nie uczestniczyli w wydarzeniach wspólnie z inną osobą. Podkreśla się natomiast wagę tego czynnika jako bodźca do udziału w projekcie. Równocześnie zwrócono uwagę na zróżnicowanie grupy seniorów – od osób nadal aktywnych zawodowo po starszych seniorów, w większej mierze wymagających wsparcia w związku z uczestnictwem w wydarzeniach projektowych.

Wolontariusze zwracają uwagę także na dwa inne wymiary działań projektowych – merytoryczny i organizacyjny. W przypadku zawartości merytorycznej podkreśla się, że była ona wartościowa, umożliwiając przy tym uczestnikom poznawanie nowych miejsc oraz uczenie się nowych rzeczy. Pozytywnie oceniono również współpracę z organizatorem, tj. Pomorską Fundacją Filmową w Gdyni. Docenia się wsparcie organizatora, otwartego na sugestie wolontariuszy, by wprowadzać zmiany do planu projektowego, traktującego współpracowników na zasadach partnerskich. Zwraca się

także uwagę na entuzjazm, zaangażowanie i dobre zarządzanie procesem projektowym po stronie organizatora, w tym ważne z punktu widzenia wolontariuszy kwestie, takie jak dostępny catering. Wśród uwag zgłoszono natomiast niewystarczającą promocję wydarzeń w ramach projektu oraz konieczność zwracania uwagi na szczegóły dotyczące organizacji wydarzeń – np. informowanie o tym, że przestrzeń teatru może być odbierana przez niektóre osoby jako klaustrofobiczna.

Wolontariusze formułują też kilka zasadniczych rekomendacji, które wynikają z ich doświadczeń zaangażowania projektowego, i, co należy podkreślić, są spójne z generalnym kształtem rekomendacji, jakie płyną z ewaluacji. Postuluje się przede wszystkim, aby projekt mógł być kontynuowany. Poza tym sugeruje się potrzebę adresowania oferty pod kątem potrzeb mężczyzn, tworzenia oferty międzypokoleniowej oraz rozwijania programu wolontariatu kulturalnego. Rozwinięcie tych propozycji znajduje się w części zawierającej rekomendacje projektowe.

DOBRE PRAKTYKI REALIZACJI PROJEKTÓW DLA SENIORÓW. I Z SENIORAMI

Wnioski z przeprowadzonego badania mają formę opisu dobrych praktyk w zakresie realizacji w sektorze kultury projektów dla seniorów, choć być może bardziej zasadne byłoby stwierdzenie, że nie są one projektowane „dla seniorów”, co raczej „z seniorami”. To istotne przesunięcie jest odzwierciedleniem trendu do zwiększania nacisku na partycypację w projektach kulturalnych i ma duże znaczenie z punktu widzenia programowania podobnych zadań w przyszłości.

Wnioski przedstawione są w postaci zestawienia dobrych praktyk przede wszystkim dlatego, że to projekt KULTURA + SENIOR może być inspirującą dobrą praktyką dla innych wydarzeń tego typu.

Po pierwsze, projekt skutecznie aktywizował grupę seniorów uczestniczącą w wydarzeniach przygotowanych przez organizatora. Stanowił istotne wsparcie przeciwko poczuciu samotności i wykluczenia i w krótkim okresie pełnił funkcję znaczącego wzmocnienia na drodze do lepszego samopoczucia i satysfakcji życiowej seniorów.

Po drugie, projekt został bardzo dobrze oceniony, zarówno w warstwie merytorycznej, jak i organizacyjnej, i jako taki może stanowić podstawę projektowania analogicznych działań w bliskiej przyszłości – zarówno w ramach aktywności podejmowanej przez organizatora, jak i przez inne podmioty chcące replikować przyjęty przez Fundację model działania.

Po trzecie, projekt wpisuje się w ofertę społeczno-kulturalną Gdyni. W istotny sposób ją uzupełnia, wzmacniając możliwość dostępu do miejsc i wydarzeń grupie osób z relatywnie niskim poziomem kapitału finansowego. Wartością projektu jest w tym kontekście stosowanie zróżnicowanych strategii dotarcia z informacją o projekcie do odbiorców.

Po czwarte, działania projektowe są zróżnicowane pod względem merytorycznym, co z jednej strony wpisuje się w ramy poszerzającego się pola kultury, z drugiej – odpowiada na różnorodne potrzeby uczestników życia kulturalnego. Seniorzy, podobnie zresztą, jak inne osoby angażujące się w aktywność kulturalną, oczekują, że oferta będzie zróżnicowana i dopasowana do potrzeb interaktywnego uczestnictwa.

Po piąte, KULTURA + SENIOR jest projektem opartym na filozofii otwartości, elastyczności i relacyjności. Wydarzenia realizowane w ramach projektu mają być współtworzone przez uczestników, zapraszać ich do zagęszczania ich sieci społecznych i budować postawy solidarności i wsparcia między uczestnikami.

W odniesieniu do zbudowanej mapy dobrych praktyk, a także w oparciu o zebrane dane oraz aktualny stan wiedzy na temat animowania zaangażowania seniorów w projekty realizowane w sektorze kultury stworzona została typologia uczestników życia kulturalnego w grupie osób 60+. W jej ramach można wyodrębnić 3 grupy: 1) początkujących adeptów, 2) aspirujących miłośników oraz 3) kompetentnych liderów. Zestawienie to przedstawia pewne typy osobowe uczestników, nie jest natomiast jednoznacznym odzwierciedleniem realiów empirycznych życia w kulturze. Warto czytać je jako dodatek do syntetycznych wniosków z projektu sformułowanych powyżej.

Początkujący adepci to osoby, które w największej mierze wymagają wsparcia w zakresie włączania do projektów społeczno-kulturalnych. Są to osoby o niskim poziomie aktywności społecznej, posiadający niski lub przeciętny poziom kompetencji kulturowych, a przy tym w niewielkim stopniu uczestniczących w wydarzeniach kulturalnych w instytucjach. Ich niski lub przeciętny poziom zamożności stanowi dodatkowy czynnik powodujący, że jest to grupa, do której trudno docierać i która wymaga najwięcej pracy animacyjnej. Jak nazwa tej grupy wskazuje, są na początku swojej drogi do większego, bardziej zaangażowanego uczestnictwa.

Aspirujący miłośnicy są grupą seniorów, którzy również potrzebują wsparcia, by włączać się w aktywność społeczno-kulturalną, ale dysponują większym potencjałem i zasobami niż początkujący adepci. Należy zwracać szczególną uwagę na sieci kontaktów społecznych, w których są zanurzeni. Mogą to bowiem być osoby, które utraciły szereg istotnych dla nich relacji, co utrudnia procesy angażowania do uczestnictwa. W tej grupie poziom kompetencji kulturowych waha się natomiast między przeciętnym i wysokim. Jest to też środowisko osób, które przynajmniej okazjonalnie odwiedzają instytucje kultury, dysponujące pewnym kapitałem ekonomicznym, żeby finansować własne uczestnictwo w kulturze.

Trzecia grupa to kompetentni liderzy, czyli osoby, które najczęściej angażują się w życie kulturalne. Jest to grono mniej liczne niż początkujących adeptów czy aspirujących miłośników, ale posiadające największe zasoby do tego, by nie tylko uczestniczyć w aktywnościach kulturalnych, ale też je realizować, współtworzyć, koordynować ich organizację. Kompetentnymi liderami stają się osoby, które są w stanie podnosić jakość relacji społecznych i poziom kompetencji kulturowych, jednocześnie nie borykając się z istotnymi problemami finansowymi. Kompetentny lider najczęściej spośród trzech wskazanych grup seniorów gości w instytucjach kultury, uczestniczy w projektach takich jak KULTURA + SENIOR i występuje w roli networkera, czyli kogoś kto angażuje do uczestnictwa w kulturze inne osoby, wykorzystując w tym celu także wysoki poziom kompetencji kulturowych.

Tabela 10. *Typologia uczestników życia kulturalnego w grupie seniorów*

	Początkujący adeptci	Aspirujący miłośnicy	Kompetentni liderzy
Poziom aktywności społecznej / Sieć kontaktów społecznych	Niski	Niski / Przeciętny	Przeciętny / Wysoki
Poziom kompetencji kulturowych	Niski / Przeciętny	Przeciętny / Wysoki	Wysoki
Poziom zamożności	Niski / Przeciętny	Przeciętny	Przeciętny / Wysoki
Częstotliwość uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych w instytucjach	Nigdy / Okazjonalnie	Okazjonalnie / Czasami	Czasami / Często

Źródło: opracowanie własne

REKOMENDACJE DO DALSZYCH DZIAŁAŃ

Poniżej znajduje się zestawienie rekomendacji do dalszych działań, jakie można podjąć po zakończeniu okresu realizacji projektu. Zebrane w trzech obszarach sugestie nie są formułowane w odniesieniu do i ze świadomością strategii działań realizowanej przez organizatora, ale mogą stanowić element w dyskusji o potencjalnych kierunkach rozwoju w obszarze wsparcia i oferty kierowanej do seniorów.

OBSZAR: FORMUŁA PROGRAMOWA

- Poszerzenie zakresu programowego i dalsze różnicowanie oferty projektowej. Tegoroczny układ działań projektowych jest zaplanowany właściwie, natomiast potencjalne kolejne edycje projektu powinny być zachętą do tworzenia nowych propozycji i formatów.
- Dalsze inwestowanie w rozwijanie relacji jako efektu działań projektowych (budowanie sieci kontaktów, włączanie nowych osób do projektu, zacieśnianie relacji na linii organizator-wolontariusze-odbiorcy).
- Rozwijanie modelu współpracy z wolontariuszami. Należy co najmniej utrzymać aktualną formułę wspólnego działania, a w miarę możliwości dążyć do jej poszerzenia, być może w postaci instytucjonalizacji współpracy (np. klub wolontariuszy, osobne stowarzyszenie). Warto też stale włączać do działań wolontaryjnych nowe osoby.

OBSZAR: ORGANIZACJA

- Szerszy zakres wykorzystania współpracy organizatora z innymi instytucjami (np. sieć centrów sąsiedzkich) w celu realizacji i promocji działań dla seniorów i z seniorami.
- Rozważenie uczynienia z pomysłu projektowego stałego elementu działań podmiotu. Opcjonalnie przemyślenie stworzenia miejskiej oferty wsparcia w dostępności kultury dla seniorów z kluczową rolą organizatora w tym procesie.
- Kontynuacja działań projektowych w formule bezpłatnej. Sukces projektu wynika w istotnej mierze z faktu, że można było w nim uczestniczyć nie ponosząc kosztów.
- Przemyślenie możliwych sposobów rejestrowania uczestników na wydarzenia. Sygnalizowano, że zgłoszenia dokonywane drogą telefoniczną mogą być uciążliwe.

OBSZAR: ODBIORCY

- Warto promować możliwość uczestnictwa w działaniach podobnych do tych, które realizowane były w ramach projektu, wśród szerszej grupy odbiorców. Istnieje silna potrzeba kontaktu z kulturą i bazowania na kulturze jako podstawie procesu wielowymiarowej integracji społecznej.

- Należy zadbać o rozwinięcie współpracy z trzema grupami uczestników życia kulturalnego: początkującymi adeptami, aspirującymi miłośnikami i kompetentnymi liderami, uwzględniając w budowaniu strategii komunikacji różnic w kluczowych wymiarach ich poruszania się w polu kultury.
- Zadaniem do podjęcia jest także budowanie relacji z uczestnikami-mężczyznami. Warto poprzedzić kolejny projekt o podobnym charakterze serią spotkań warsztatowych mających na celu wypracowanie oferty, która byłaby atrakcyjna nie tylko z punktu widzenia kobiet.
- Sensowne wydaje się rozważenie rozwinięcia działań projektowych w kierunku międzypokoleniowym. Pozwoliłoby to seniorom wyjść poza ich własne środowisko, nabyć nowych kompetencji i mieć możliwość wymiany doświadczeń z osobami z innych grup i środowisk społecznych.